

A NEMZETISÉGEK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

A Jugoszláv KSZ elnökségi szakbizottságának elemzése elé

DR. REHÁK LÁSZLÓ

A nyár elején megalakultak a Jugoszláv Kommunista Szövetség elnökségének állandó és ideiglenes bizottságai. Összesen 14 állandó és két ideiglenes bizottságot¹ létesített az elnökség május 29-i ülésen (továbbá két igazgató bizottságot, a tudományos kutatásokat és a kiadói tevékenységet serkentő alapok igazgató bizottságát és a pártközlönyök új szerkesztő bizottságait, illetve kiadótanácsát). Ezáltal mintegy 300 kommunisztát bízott meg a JKSZ elnöksége azzal, hogy közvetlenül részt vegyen az elnökség álláspontjainak kialakításában, és hozzájáruljon a KSZ tagságának hatékonyabb politikai és eszmei tevékenységéhez.

A bizottságok feladatát képezi többek között, hogy elemezzék a tárgykörükre vonatkozó társadalmi gyakorlatot és a jelentkező társadalmi ellentmondásokat, és hogy meghatározzák az ezzel kapcsolatos eszmei és politikai kérdések lényegét. A bizottságok készítik elő és javasolják a JKSZ elnökségének azokat az álláspontokat és intézkedéseket, amelyeket a JKSZ eme szerve statutális felhatalmazása alapján köteles meghatározni. A bizottságok a munkakörükbe tartozó szak- és társadalmi kérdések hosszú lejáratú tudományos tanulmányozását szervezik, és serkentik az idevágó elmélet fejlődését is.

A bizottságok munkamódszereit illetően ezek még egyelőre előirányzatok, amelyeket meg kell majd valósítani. Tervbe vették a köztársasági és a tartományi, valamint a közszéki KSZ-vezetőségek megfelelő bizottságaival való együttműködést, széleskörű tanácskozások egybehívását, a tapasztalatcsere és az elnökségnek javasolt álláspontok helytállóságának előzetes ellenőrzése céljából, továbbá a politikai és társadalmi szervezetek képviselőivel való szorosabb együttműködést és a tudományos és szakintézetek munkájának igénybevételét.²

Amint kiviláglik, a bizottságok csak részben körülhatárolt, világosan meghatározott testületek. Egy-egy bizottság „nyílt” alakzatot képvisel, és részben a kommunisták — elsősorban a már bizottságokban, tudományos intézetekben, politikai szervezetekben és szakszervezetekben szervezett kommunisták — tevékenységének formája is. Ez lehetővé teszi azt is, hogy a JKSZ különösen tevékeny tagjai (és aránylag nagyszámú alkotó is) csoportosuljanak a bizottságok köré, hogy tudásukkal és tapasztalatukkal hozzájáruljanak olyan politikai értékelések elvégzéséhez és intézkedések előkészítéséhez, amelyek ténylegesen tükrözik a valóságot, és megfelelnek az adott körülményeknek.

A JKSZ elnöksége 14, illetve 16 bizottsága között szerepel egy kissé szokatlan nevű bizottság is: A JKSZ elnökségének a társadalmi-politikai közösségek és a nemzeti kapcsolatok fejlesztésére alakított bizottsága (szerbhorvátul: Komisija Predsedništva SKJ za razvoj državno-političkih zajednica i međunacionalne odnose). Ez a bizottság — elnöke Vida Tomšić elvtársnő —, amint bizonyára már névadása által is hangsúlyozni szándékozták, a nemzeti kapcsolatokat elsősorban a meglévő politikai rendszeren keresztül azaz „territorializálva” és nem elvontan, az egyes nemzeti közösségeket környezetüktől kiragadva), vagyis, a szocialista köztársaságok, a szocialista autonóm tartományok és a községek helyzetén és egymás közti viszonyán keresztül kívánja vizsgálni a nemzeti viszonyokat és kapcsolatokat, és hozzájárulni szocialista irányuk alakulásához.

Ezt a körülményt a bizottság keretterjavaslatában is hangsúlyozza, amikor kimondja, hogy „a Bizottságnak munkájával, értékeléseivel és állásfoglalásaival hozzá kell járulnia a demokratizmuson és az öngazgatáson alapuló elvek részletezéséhez és az ez irányú gyakorlat fejlesztéséhez a társadalmi-politikai közösségek minden szintjén”.³ Ezt az álláspontot ez év június 19-én megtartott ülése után meghozott programjában⁴ még világosabban kifejti, amikor leszögezi, hogy „a Bizottság figyelmének központjában azok az időszzerű és nyílt kérdések lesznek, amelyek politikai rendszerünk fejlődésében jelentkeznek, és ezzel egyben a társadalmi-politikai közösségek fejlődésében, egymás közti viszonyukban, valamint szocialista, több nemzetű közösségünk népeinek, nemzetiségeinek és etnikai csoportjainak egymás közti viszonyában is jelen vannak”. Ezzel kapcsolatban a munkaprogram megismétli a már gyakran hangoztatott igazságot, hogy „a társadalmi-politikai közösségek fejlődését, országunk soknemzetiségű szerkezte miatt, a leggyakrabban lehetetlen vizsgálni anélkül, hogy egyben ne vizsgáljunk a nemzetek közötti, a köztársaságok közötti viszonyok fejlődését is”.

A már említett, június 9-i dátumot viselő keretprogram négy pontot tartalmaz, s a nemzetiségekre vonatkozó külön programpont itt nem szerepel. Még a június 19-i első ülést megelőzően a helyzet megváltozott, miután Varga László⁵ beszámolt a Szocialista Szövetség szövetségi konferenciája munkájában jelentkező politikai tapasztalatokról Vida Tomšić elnöknőnek és Dobrivoje Radosavljević és Miro Teržan elvtársaknak. Így a bizottság június 19-i ülése már úgy is indult, hogy öt témát tartalmazott a javasolt munkaprogram. A meglehetősen szer-teágazó vita⁶ nem vonta kétségbe a nemzetiségekkel kapcsolatos pontot, kitért a javasolt program több elvi és gyakorlati kérdésére, némi módosításokkal az öt témát elfogadta, azzal, hogy egy munkacsoportra bízta (tagja: V. Tomšić, D. Radosavljević O. Karabegović, I. Pulja és M. Teržan) a munkaterv szövegének véglegesítését. A munkaterv a következő pontokat tartalmazza:⁷

1. A községekben végbemenő szocialista öngazgatói viszonyok fejlődésének eszmei, politikai kérdései.
2. A szocialista köztársaságok, tartományok fejlődésének néhány kérdése és a föderáció további fejlődése.
3. A kommunisták időszzerű feladatai a nemzeti egyenrangúság fejlesztésében és a nacionalista és sovíniszta jelenségek leküzdésében.
4. A nemzetiségek és etnikai csoportok helyzetével kapcsolatos néhány

időszerű kérdés. 5. A JKSZ álláspontjának és a Szövetségi Képviselőháznak a nyelvi egyenjogúságra vonatkozó határozatának megvalósítása.

Minden egyes ponthoz hosszabb-rövidebb magyarító szöveg is csatolódik. A negyedik pont teljes szövege a következőképpen hangzik:

4. *A nemzetiségek és etnikai csoportok helyzetével kapcsolatos néhány időszerű kérdés* (A nyelvi egyenjogúság további megvalósításának néhány kérdése, az iskolarendszer a több nyelvű területeken, a nemzeti zászló és más jelvények (szerbhorvátul: znamenje) nyilvános használatára vonatkozó gyakorlat és álláspontok egybehangolása, kapcsolatok az anyanemzettel, a függőleges kulturális szervezettség néhány kérdése stb.) E sorok íróját bízták meg, hogy a véglegesített negyedik pont szövegezéséből kiindulva dolgozza ki a megalakuló munkacsoport számára a tézisjavaslatot. Ennek teljes szövegét⁸ az alábbiakban tesszük közzé.

*

Jugoszlávia népei és nemzetiségei egyenjogúságát szorgalmazó politikánk megvalósított eredményeiből kiindulva, a kitűzött célok és megvalósításuk elemzése azt eredményezte, hogy a JKSZ szervezetei és a társadalmi testületek újabb felismerésekhez jutottak, újabb feladatokat szabtak maguknak, illetve az eddigi politika bizonyos elemeit jobban hangsúlyozzák. Közvéleményünk számára időszerűvé vált az utóbbi tíz év alatt alkalmazott megoldások vizsgálata a tulajdonképpeni célok megvalósítása szempontjából, azon célok megvalósítása szempontjából, amelyek miatt egyáltalán sor került Jugoszlávia népei és nemzetiségei egyenjogúságát és az egyenjogúság elmélyítését szorgalmazó politika adott elemeinek alkalmazására.

Az ebből a problémakörből fakadó új felismeréseket nagymértékben kifejezik köztársaságaink és a tartományok KSZ-szervezeteinek és egyes községek KSZ-szervezeteinek határozatai. Az alkotmánymódosítások és a SZAT új alkotmányerejű törvényei újabb keletű feladatokat is szabnak meg.

A KSZ okmányaiban és alkotmányos rendszerünk kiegészítésében kifejezett megközelítési mód teljes társadalmi affirmálása érdekében és a konkrét feladatok megvalósítása érdekében magában a KSZ-ben és egész társadalmunkban intenzív eszmei-politikai munka van folyamatban. Ami ezt a Kommunista Szövetségben és a KSZ-tagság közreműködésével társadalmunkban végbemenő eszmei és politikai harcot illeti, igen határozottan szembetűnik az a két véglet, amely körvonalazza ezt a harcot: az egyik véglet a meghirdetett célok és feladatok és a megvalósítások közötti különbséget (egyések szerint szakadékot) hangsúlyozza, egyúttal utalva a célkitűzések megvalósításával szemben jelentkező ellenállásokra és meg nem értésre. Ez a véglet bizonyos mértékben kifejezi a nemzeti kisebbségek különböző rétegeiben jelentkező bizonyos türelmetlenséget és elégedetlenséget a már felfektetett feladatok lassú megvalósulása vagy megvalósításuk lassú elindítása miatt.

A másik véglet abból a megállapításból indul ki, hogy helyesnek bizonyult a népek és nemzetiségek egyenjogúságát szorgalmazó politikánk, és ebből az is következik, hogy minden meg is történt és valóra

is vált, aminek megvalósítása reálisnak bizonyult, tehát a valóban elért eredményekre hivatkozva, a nemzeti egyenrangúságot szorgalmazó politikánk minden eddig alkalmazott módszerét fetisizálják.

Azáltal, hogy a bizottság föltárja a nemzetiségek helyzetéhez fűződő időszerű kérdések problemakörét, valószínűleg a leghatékonyabban járul majd hozzá nemcsak maguknak a nyílt kérdéseknek a megoldásához, hanem egyúttal a Kommunista Szövetség harcához is, hogy korszerűen közelítsék meg egészében véve a Jugoszlávia népei és nemzetiségei egyenrangúságát szorgalmazó politikát.

1.

Ami a nyelvi egyenrangúságot illeti, újdonságot jelentenek alkotmányos rendszerünk kiegészítései és a nyelvi egyenjogúságra vonatkozó szövetségi szkupstinali határozat végrehajtása. Emellett általános meghagyások konkretizálása és a meghagyások végrehajtása a politikai ellenállások és eszmei ingadozások egész sorát veti felszínre.

A társadalmilag közvetlenül felelős testületek lassan hozzák meg konkrét rendelkezéseiket, kezdve a munkaközösségektől, egészen a képviseleti testületekig. Gyakran elmarad a politikai harc a nyelvi egyenjogúság tényleges megvalósítása érdekében, azzal az érveléssel, hogy ezt az egyenrangúságot csak elvben kell biztosítani, és csak a tanulatlank miatt, azok miatt, akik csak a saját anyanyelvüket tudják.

Ma már világosan feltérképezték az igen kiterjedt problémakört, s ez felőleli a közélet gyakorlatilag minden részlegét (ahol tennivaló van a nyelvi egyenjogúság megvalósítása szempontjából). A leküzdésre váró nehézségek nem csekélyek. Gyakran a pénzügyi és technikai problémákat nem elemzik lelkiismeretesen, tényleges méreteikben, hanem azokat túlnagyítják. Meglehetősen kifejezésre jut az ellenkezés ama formája, amelyik helyesli a felületes és nem kielégítő megoldásokat, továbbá az olyan ellenállás is, amelyik a megvalósíthatatlan „maximális javaslatot” hangoztatja anélkül, hogy elfogadná a tervszerű, fokozatos megoldásokat.

2.

Iskolarendszerünk keveset tett magáévé és valósított meg abból, amit a KSZ-határozatok tartalmaznak. Vonatkozik ez elsősorban a társadalom kötelezettségének hangsúlyozására, hogy biztosítsa az anyanyelvű elemi iskoláztatást. Valószínűleg a mai területi iskolák tantestületi összetételének és gyakorlatának, valamint a kétnyelvű oktatás gyakorlatának elemzése fényt vetne arra a gyakorlatra és felfogásra, amelyik lebecsüli az anyanyelven folyó oktatást, és ezen túlmenően egészen odáig megy, hogy a nem anyanyelvű oktatás fontosságát abszolútizálja, és képes arra is, hogy a nem anyanyelvű tanulásán keresztül mérje a szülők és tanulók szocialista és internacionalista társadalmi tudatát.

Meghatározott környezetekben a diákok igen nagy hányada nem részesül anyanyelvű oktatásban. Ehhez a jelenséghez nemcsak elemi iskoláztatásunk bizonyos jellegzetességei fűződnek (amelyekről ellentétesek

a vélemények), hanem középiskoláztatásunk jellegzetességei is. Meglehetősen kifejezésre jut a nemzetiségek akulturációja, néhol asszimilációja is, az iskolahálózat és az iskolarendszer gyakorlata által.

A másodfokú iskolák tanulóinak és az egyetemi és főiskolai hallgatók számát tekintve vannak nemzetiségek, melyeknél kedvezőtlen irányzatot mutat a beiskolázottság ezeken a fokozatokon. Mivel a képzettség elnyerése tartósan hat egy-egy nemzeti kollektivitás egész fejlődésére és a nemzetiségek egyenjogú helyzetét szorgalmazó politikánk megvalósítására, szükséges az említett kedvezőtlen irányzatokat tüzetesebben tanulmányozni és felfedni az alapvető okokat, amelyek kiváltják a beiskolázottság ilyen irányú alakulását.

Nagymértékben felismertük és a KSZ dokumentumaiban ki is fejeztük annak szükségességét, hogy a nemzetileg vegyes lakosságú⁹ vidékeken működő iskolák tanítási programját és tanmenetét megváltoztassuk. Ezek az iskolák nem veszik kellőképpen figyelembe a vegyes nemzetiségű környezet szükségleteit, és nem járulnak kellőképpen hozzá az ilyen vidékeknek megfelelő szakemberek képzéséhez. Egészében véve, a jelenlegi iskoláztatás nem nyújt elegendő tudást és betekintést a megfelelő nemzetiségek problémakörébe és azok kultúrájába. Serkenteni kell a felismert nyílt kérdések megoldását, esetleg azáltal is, hogy az ide vonatkozó eszmei álláspontokat közelebbről is meghatározzák.

3.

A zászlók használatával kapcsolatos nézetek összehangolása, amit annak idején a KB bizottsága kezdeményezett, meglehetősen előrehaladt, és a Szocialista Szövetség és képviseleti testületek szerveiben befejezéséhez közeledik. A jövőben szükség lesz a KSZ tagságának közvetlen ténykedésére, hogy megvalósuljanak a kiépített álláspontok.¹⁰

Hasonló eszmei és politikai problémák léteznek a nemzetiségek nyelvén megfogalmazott feliratok nyilvános helyen való kitűzésével kapcsolatban, továbbá a helységneveknek és más elnevezéseknek a nemzetiségek nyelvén történő nyilvános, közéleti használatával kapcsolatban. A zászlóhasználattal kapcsolatos álláspontokból és tapasztalatokból kiindulva ezek a kérdések a KSZ tagságának tevéleges fellépésével kedvezőbb körülmények közepette oldhatók meg.

4.

Jugoszlávia nemzetiségeinek anyanemzetükkel¹¹ való kapcsolatairól a JKSZ álláspontjai meglehetősen részletesen kimunkáltak, és világosan körvonalazottak. Ezeknek a kapcsolatoknak a megvalósításához az adottságok viszont különbözőek. Különbségek léteznek az efféle kapcsolatok megvalósításához való közelítésben is, függetlenül az országok közötti kapcsolatokban ténylegesen létező különbségektől. Indokolt lenne az ilyen természetű kapcsolatok során megvalósult tapasztalatok összegezése, mert az újabb ösztönzéseket eredményezhet.

Kifejezésre jut némely környezetben az a törekvés, hogy az ilyen természetű kapcsolatokat teljesen intézményesítsék és központosítsák,

ami fékezne a meglévő kezdeményezéseket, és korlátozná a meglévő szükségletek kielégítését. Ugyanakkor bizonyos intézmények még a maguk részéről nem tevékenykedtek az ilyen természetű kapcsolatok ama elemeinek fejlesztése terén, amelyek egyelőre csak lehetőségek, és amelyekkel ki lehetne elégíteni a nemzetiségek meghatározott kulturális, nemzeti és művelődési szükségleteit.

5.

Az úgynevezett függőleges kulturális szervezethez néhány kérdése az utóbbi években új megvilágításban jelentkezik. A véleménykülönbségek olyanok, hogy vannak, akik azt a törekvést, hogy létrejőjön a meghatározott nemzetiség kulturális egyesületeinek szövetsége vagy ehhez hasonló testülete, kulturális-autonómista követelésnek nyilvánítják, egészen az olyan véleményig, amely szerint az ilyenfajta szövetségeknek a társadalmi és politikai funkciók széles skáláját kellene betölteniök.

A területi alapon megszervezett egységes művelődési (közművelődési) egyesületek gyakorlata, amelyeket azzal a szándékkal hívtak életre, hogy összpontosítsák a kulturális tevékenység anyagi alapjait a helységben, és hogy fejlesszék a nemzetek közötti kapcsolatokat a nemzetileg vegyes lakosságú környezetben, egészében véve nem hozta a várt eredményeket. Gyakran megtörtént, hogy az egyik nemzeti közösség kulturális tevékenysége elhalt az ilyen egyesületben, méghozzá rendszerint a nemzeti kisebbség kulturális tevékenysége. Ezt a jelenséget azután meghatározott felfogások és magyarázatok is követték. Ezt a gyakorlatot, amely gyakorlat különben szembeötlő volt, a szervezetség mai foka az adott környezetekben képtelen volt lényegesebben kiigazítani.

Meglehetősen divik az a leegyszerűsített felfogás, amely lebecsüli a polgárok műkedvelői tevékenységét saját meghatározott kulturális és társadalmi szükségleteik kielégítése érdekében. Ezért erőltetik a közművelődési székházak tevékenységét a községi központból fizetett tisztviselővel az élen, mint az adott település kulturális életének főszervezőjével, ami gyakran csak a több nemzetiségű környezet kulturális életéhez való unifikált megközelítésnek módosított formája.

A nemzetiségek fokozott érdeklődést mutatnak az amatőrismus fejlesztése iránt a kulturális életben, mert azoknak az intézményeknek a hálózata, amelyek kulturális szükségleteiket elégítik ki, szerényebb, mint Jugoszlávia népei esetében.

Valószínűleg szükséges a KSZ tagjainál és a KSZ szervezeteiben affirmálni annak a munkának jelentőségét és politikai értékét, amelyet a kommunisták kifejtének a közművelődési egyesületekben és a kulturális tevékenység műkedvelői alapon való növekedése érdekében (a Kommunista Szövetség eszmei befolyása szempontjából az adott környezetben, de magának a kulturális tevékenységnek az adott környezetben való fejlesztése szempontjából is).

6.

Az időszerű kérdések felmérésekor felvetődhetnek ebből a problémakörből más kérdések is, amelyeket szükséges lesz szemügyre venni és értékelésükbe bocsátkozni. Valószínűleg az ilyen kérdések egyike annak a felmérése lehetne, milyen a nemzetileg vegyes lakosságú területeken a képviselői testületeken és politikai szervezeteken kívüli más struktúrák nemzetiségi szerkezete.

*

Az itt közzétett tervezetet a bizottság elnöksége egészében elfogadta mint a munkacsoport téziseinek első változatát,¹² amely alapján szeptember derekán kezdi meg majd munkáját. Eltekintve a stílári változtatásoktól, érdemleges változtatást a zászlóhasználatra vonatkozó álláspontoknál eszközöltek (a tézisek harmadik pontjának első bekezdése). A kiküldött szövegezés borúlátóbb álláspontot fejez ki, és a következőképpen hangzik:

A nemzetiségek zászlóhasználatára vonatkozó nézetek egybehangolása, amelyet annak idején a KB megfelelő bizottságán keresztül kezdeményeztek, meglehetősen előrehaladt. Ámde még nem hidalták át a nézetekben jelentkező meghatározott különbségeket, amelyek többek között abban is kifejezésre jutnak, hogy vitás, ki mindenkinek van jogában vagy kinek kötelessége a nemzetiségek zászlaját kitűzni a nemzetileg vegyes területeken és milyen alkalmakkor. Nyílt kérdés még a zászlók pontos alakja, külseje, elsősorban az albán nemzetiség zászlójáé, és ezzel kapcsolatban ezeknek a zászlóknak pontos meghatározása, valamint az, hogy ki végezze el külalakjuk meghatározását.

Az ilyen megfogalmazásban kifejtett állásponttal összhangban, elmaradt a közzétett szövegből a harmadik pont második bekezdésének zárómondata, vagyis a hivatkozás a zászlóvitára és az állítás, hogy a más hasonló természetű nemzetiségi sajátosságot és jelenlétet kifejező közfelirat és helységnév nyilvános feltüntetésének kérdése könnyebben oldható meg.

Természetesen mindez még egy induló munka bevezetője. Maga a munka majd csak most kezdődik. A dolog természeténél fogva biztosra vehető a vajdasági kommunisták és szervezeteinek tevéleges és figyelemreméltó munkája, mert a JKSZ-elnökség bizottságának munkája nagymértékben a köztársaságok és tartományok tapasztalataira, munkájára és érvelésére épül majd.

Belgrád, 1969. augusztus.

JEGYZETEK

¹ Az elnökség ide vonatkozó döntését lásd: Bilten Predsedništva Saveza Komunističke Jugoslavije, broj 2., 1969. (Beograd, 10. juli, 1969), 25—31. oldal. A napisajtó is ismertette a május 29-i döntést, magyarul a Kommunisták (Magyar Szó) ismerteti részletesen a bizottságok és a hasonló testületek megalakítását.

² A bizottságok munkakörét és tevékenységük módszerét kommentárjában tárgyalja a JK SZ hetilapja (belgrádi szerbhorvát című betűs kiadásában: „Uloga komunista” címmel, Komunist, 1969. június 5.; újszlovák kiadásában: Kommunist (Magyar Szó), 1969. június 5. A bizottságok munkáját a JK SZ elnökségének ügyrendi szabályzata követi, részletesebben minden egyes bizottság saját szabályzatában határozza meg. Ezeket a szabályzatokat a bizottságok első üléseiken már meghozták.

³ Predsedništvo SKJ, Komisija za razvoj društveno-političkih zajednica i međunacionalne odnose: Predlog okvirnog programa rada; Beograd, 9. juni 1969. god. (1—7. str.)

⁴ Predsedništvo SKJ, Komisija za razvoj društveno-političkih zajednica i međunacionalne odnose: Program rada; Beograd, 30. juna 1969. godine (1—5. str.).

⁵ Tekintettel arra a körülményre, hogy közéletünkben legalább három Varga László szerepel, megjegyzendő, hogy ebben az esetben Varga Lászlóról, a politológusról és újságíróról van szó.

⁶ Lásd: M. Teržan, Sednica Komisije za razvoj društveno-političkih zajednica i međunacionalnih odnosa; Aktuelni politički pregled, izdaje Stručna služba Predsedništva SKJ, Beograd, broj 1. (30. juna 1969), str. 24—25.

⁷ A már idézett 1969. június 30-i keltezésű Program rada-ról van szó. Az öt programpontot a munkaterv a 3-as és 4-es oldalon tünteti fel, közelebbi meghatározásokkal.

⁸ Rehak Laslo: Proširenje tačke 4. (Neka aktuelna pitanja položaja narodnosti i etničkih grupa) programa rada Predsedništva SKJ, Komisija za razvoj društveno-političkih zajednica i međunacionalnih odnosa; Beograd, 10. jula 1969. godine (str. 1—5).

⁹ Eredeti szerbhorvát nyelvű szövegemben a „nacionalno složena područja” meghatározást használtam. Magyar átültetésben a „nemzetileg összetett szerkezetű lakosság által lakott vidékek” vagy valamivel szerencsésebb megjelölés túlságosan bonyolult lenne, noha a „vegyes” jelző használata legalább két okból kerülendő. Ugyanis Vajdaság és más jugoszláviai vidékek lakosságának nemzetiség szerinti megoszlása nem vegyes csak úgy egyszerűen. E vidékek határozott nemzetiségi szerkezettel rendelkeznek. Ezenkívül a közhiedelem azt vallja, s a nemzetiségi kérdésben különben jól értesültek is nemegyszer tévesen vallják, hogy a nemzetiségeknek egyik fogalmmeghatározó jellegzetessége, hogy „vegyes” és nem „kompakt” népeiséget képviselnek egy meghatározott területen. Ez a kép, noha szóródottságuk össz-szamarányukhoz képest kétségtelenül igen nagyfokú, nagyrészt hamis, mert a nemzetiségek nagyobb-részt saját többségű helyi közösségükben, helységükben és községükben élnek. (Ennek az adottságnak dokumentálására az említett szerbhorvát nyelvű munkámnál részletesebben remélhetőleg még adódik alkalmam.)

¹⁰ A bekezdésben foglalt értékelést a Bizottság elnöksége nem fogadta el, és ezért a benyújtott szövegen érdemlegesen változtatott.

¹¹ Az eredeti szerbhorvát szövegben az egészen otthonos „njihova matična nacija” kifejezést használtam. Helyesnek tartom magyarban is e kifejezésnek megfelelőjét használni, nemcsak a körülírt alakját: az a nemzet, amelyhez etnikailag tartoznak, mert személy szerint is osztozik a hazai politikológiában túlsúlyban lévő álláspontot, amely szerint a nemzeti kisebbségből, a nemzetiségéből, nem jön létre egy újab, másfajta nemzet.

Az „anyanemzet”, vagy valamilyen szerencsésebb megfelelője, nem tévesztendő össze az „anyaország” valamikor mifelénk is sokat használt kifejezéssel. Az előbbi elsősorban az etnikai, kulturális és másfajta eredetet és kapcsolatot hangsúlyozza, az utóbbi az érdekelt ország meghatározott szerveinek, illetve, az államnak vélt vagy kívánt igényét foglalja magába, hogy a megfelelő és más országban élő nemzeti kisebbségek irányában létrehozzon valamiféle (quasi-állampolgári, politikai és egyéb) függőséget. A valamikori hitleri Németországban az ez irányban folytatott gyakorlathoz külön politikai és

jogi elméletet hordtak össze (lásd: R. L., Kisebbségek Jugoszláviában, 127—129. és 192—193. old.).

¹² Predsedništvo SKJ, Komisija za razvoj društveno-političkih zajednica i međunacionalne odnose: Neka aktuelna pitanja položaja narodnosti i etničkih grupa (Prvi nacrt teza za radni projekt); Beograd, 10. jula 1969. godine (str. 1—7). A kísérőlevél keltezése: Belgrád, 1969. augusztus 9. A tervezet azért tartalmaz több oldalt mint az eredeti kézirat, mert nagyobb sortávolsággal sokszorosították szövegét.